

Нарцисизм: плюси чи мінуси?

Чуйко Галина Василівна,

к. ф. н., доцент

halynka2244@ukr.net

Чаплак Ян Васильович,

к. п. н., доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

y.chaplak@chnu.edu.ua

Вступ. Термін «нарцисизм» з часу його першого використання Р. Наске у 1899 році для опису специфічного типу сексуальної перверзії (збочення) поступово але невпинно завойовує науковий простір психології, куди він потрапив завдяки психоаналітикам, починаючи від З.Фрейда. Крім того, науковці досі не дійшли згоди, розглядаючи поняття нарцисизму: одні стверджують, що його прояви і така поведінка стає типовою у сучасному суспільстві, інші – відносять їх до сфери психопатології.

Тому **мета** цієї **роботи** – проаналізувати особливості прояву явища нарцисизму.

Матеріалами і методами дослідження послужили: теоретико-методологічний аналіз наукової літератури з проблеми нарцисизму; осмислення та порівняння її основних положень, індуктивне узагальнення наукового матеріалу, релевантного до проблеми цієї статті.

Результати й обговорення. З. Фрейд, проаналізувавши нарцисизм з погляду його патологічності, дійшов висновку, що нарцисично-самолюбна людина нездатна любити інших, усю свою любов зосереджуючи лише на власній персоні. Ця думка науковця відображає зовнішню канву давньогрецького міфу про Нарциса: він насправді не зміг нікого покохати. І, починаючи з представників психоаналізу, нарцисизм став не лише тлумачитися переважно як психопатологічний розлад, але й увійшов до складу відомої в

психології «темної тріади».

Проте, у варіанті самолюбства, нарцисизм, на цілком слушну думку З. Фройда, Е. Фромма та Х. Кохута, властивий тією чи іншою мірою кожній людині.

Х. Кохут одним з перших перестав вважати нарцисизм суто патологічним явищем, зазначивши, що період нарцисизму є цілком закономірними етапом нормального дорослішання дитини. На думку науковця, кожна маленька дитина має відчутти себе хоча б на деякий час надважливою, буквально, центром всесвіту (принаймні, батьківського) [7, с.164]. Такий здоровий нарцисизм сприяє формуванню ядра Я особистості. У випадку ж, якщо такого не станеться, нарцисизм трансформується у патологічний, що проявиться у приховуваному нарцисом гострому бажанні бути не просто в центрі уваги, але й щоб усі оточуючі його поважали та цінували.

Х. Кохут зосередився на аналізі двох взаємопов'язаних нарцисичних процесів нормального дитинства: *дзеркальному відображенні* (mirroring) – це ситуація, коли малюк, дивлячись на матір, бачить власне відображення у її реакції на нього, і у випадку радісної та задоволеної реакції, – вважає себе важливим і цінним; та *ідеалізації* (idealization) (результату впізнавання дитиною батьків та проектування власних найкращих рис на них, пізнаючи себе через них і завдяки їм). У цих випадках, на думку Х. Кохута, батьки стають «я-об'єктами», оскільки дитині вони видаються її власним продовженням (частиною). Х. Кохут вважає, що з часом, у період дорослішання, дитина буде здатна інтерналізувати стосунки з я-об'єктами, перенісши обидва процеси нарцисизму всередину себе. У результаті здорова особистість матиме реалістичні прагнення та цілі. Тобто тут Х. Кохут виділив два варіанти здорового нарцисизму (дитячий і дорослий). У тому ж випадку, коли жоден з нарцисичних процесів не відбувається чи не функціонує нормально, – цілісна структура Я, здатна забезпечити людині почуття самоцінності, осмисленості життя, не буде сформована. І саме брак розвитку одного / чи й обох цих процесів виявиться у дефектах структури Я особистості. Це вже варіант

патологічного нарцисизму [7].

Проявляється нарцисичне самолюбство зокрема в тому, що людина посправжньому цікавиться лише собою, своїми бажаннями та почуттями. Інші ж оцінюються нею з погляду їх потрібності, і цікавість до них у нарцисичної особи виникає лише після такої позитивної оцінки, оскільки нарцис здатний лише брати, нічого не віддаючи натомість [8, с.531], у тому числі любові. А якщо Е. Фромм правий, наголошуючи, що себелюбець «насправді ... себе ненавидить», – виглядає цілком логічним те, що любові (якої в нього і для себе бракує) іншим він дати не може. Власне, саме це відбувається із самим міфічним Нарцисом, який не знайшов нікого гідного його кохання, насправді ж – не здатний був ні кохати, ні прийняти любов. Цікаво, що за прокляттям однієї із закоханих у нього німф та покаранням Афродіти Нарцису судилося закохатися не у себе реального (очевидно, демонстрація того, що такого, таку людину, любити взагалі не варто), а у власний образ, який раніше приваблював закоханих у нього німф. Згідно міфу, Нарцис так і помер, не змігши відірвати погляд від улюбленого образу себе, за суттю, приховуючи за цим, зовні очевидним, свою нездатність любити себе-справжнього (реальне Я).

За Е.Фроммом, м'який нарцисизм властивий усім людям. І проявляється він у підвищеній увазі до себе, власної персони, власного тіла, турбота про яке може пересилити інші життєві проблеми людини. Проте злякисний прояв нарцисизму, згідно Е. Фромма, є психопатологією; він призводить до того, що нарцис «ігнорує все, що не має до нього прямого відношення. Увага нарциса зосереджена винятково на самому собі» [2, с.180], а його занепокоєння станом власного тіла веде до іпохондрії: надмірної турботи про своє фізичне та моральне здоров'я. Тобто світ для такої людини ділиться на дві нерівновеликі та нерівнозначні частини: ту, що стосується її самої і тому має значення для неї, та іншу – яка ніяким емоційним значенням для нарциса не володіє, і яку він не в змозі об'єктивно оцінити. Себе нарцис вважає ідеальною особистістю, і будь-яка критика на його адресу недопустима: ідеал не має недоліків. Якщо ж він усвідомлює неспростовність критики його особи, він гостро переживає почуття

провини за свої помилки, гнівається на себе, зовні ретельно це приховуючи, та може зануритися у депресивний стан. Е. Фромм зазначає, що такі люди (не проявляючи цього зовні) «дуже невпевнені в собі та дуже тривожні», навіть публічно заявляючи про свої переваги, оскільки величина їх успіху у вирішенні будь-якої, будь-якого масштабу проблеми «ніколи не дорівнює зарозумілості нарциса» [2, с.181].

З. Фройд виділяв первинний нарцисизм, який виникає у маленької дитини, котра спрямовує своє лібідо на власне тіло, отримуючи недиференційоване задоволення від цього. Такий нарцисизм з дорослішанням людини спрямовується на зовнішні об'єкти. Проте можливий випадок, коли лібідо дорослої людини знову переключається від зовнішнього об'єкта та фіксується на Я особистості. І якщо у першому випадку *первинний* нарцисизм є нормальним і «необхідним станом розвитку лібідо» [3, с.73], згідно З. Фрейда, то *вторинний* нарцисизм – патологічний: людина настільки зосереджується на власній персоні, що стає нездатною визнати право інших людей на самостійність і власні прагнення.

Крім того, науковець висловлює думку, що ідеальне Я саме тому є таким привабливим для людини, що воно є спадкоємцем нарцисичного [4, с.102].

У пізніх роботах З. Фройд починає розуміти нарцисичну особистість як самодостатнього, успішного, зі стабільною самооцінкою лідера, якому схвалення інших людей уже не потрібне [4, с.101].

Сучасний український словник тлумачить нарцисизм як рису характеру, що полягає у винятковій самозакоханості та може представляти «серйозну особистісну дисфункцію чи розлад особистості» [5]. Згідно іншого визначення, «нарцисизм – це надмірна патологічна самозакоханість, яка не має під собою якої-небудь реальної причини» [6].

Сучасна психологія [1] виділяє три варіанти нарцисичних порушень: *відкритий* (конструктивний нарцисизм) – такі люди упевнені у своїй виключності та хочуть, щоб усі ними захоплювалися, *закритий* (дефіцитарний нарцисизм) – такі особи проявляють емоційну залежність від більш сильного і

харизматичного партнера, під «крилом» якого досить затишно і безпечно почувуються, вважаючи себе особливими й обраними (ми б сказали, вони живляться відображеним світлом) та *отруйний* (деструктивний нарцисизм) – такі персони понад усе прагнуть домінувати, навіть шляхом морального знищення суперника (іншої людини), вони прагнуть досягти першості не вдосконалюючи себе, а принижуючи оточуючих. Це схоже на своєрідне використання оптимального шляху підвищення самоповаги за У.Джеймсом. Проте тут варто зазначити: нарциси можуть мати високу самооцінку чи самоповагу, проте наявність у людини самоповаги чи високого рівня самооцінки не є свідченням її нарцисичності.

Отже, нарцис – це зарозуміла і гордовита людина, яка, ідеалізуючи себе, вважає, що вона в усьому – найкраща, а її думка – найбільш авторитетна, тому її варто нав'язувати іншим як єдино вірну, не звертаючи уваги на їх можливу незгоду чи наявність у них іншої думки; яка потребує від інших прояву пошани до власної персони, тоді як її саму абсолютно не цікавить, що у вас сталося чи як ви почуваетесь: вона не емпатійна і, швидше за все, – не рефлексує, принаймні, власне реальне Я; це людина, яка здатна зневажати правила та навіть соціальні норми, через що може виявитися погано соціально адаптованою. Та поки ви не намагалися її критикувати чи виправляти у будь-чому, це в цілому приємна у спілкуванні людина, яка, з одного боку, намагається дистанціюватися від інших (фізично чи психологічно) – отже, не переступає межі особистого простору співрозмовника і сприймається ним як об'єктивно-безстороння, з іншого, – вміло маніпулює потрібним об'єктом, намагаючись отримати бажане, не докладаючи зусиль. Проте свою тривожність і роздратування з приводу доречної критики чи наявності у полі його зору когось хоча б у чомусь кращого нарцис вміло приховує за маскою спокою.

Висновки. Отже, нарцисизм може проявлятися як у здоровій формі, так і в патологічній. Усе залежить від рівня його прояву: переходячи певну межу (від м'якої форми прояву, відображеної в Біблії у приписі возлюбити інших людей як себе самого, – до надмірної) він набуває хворобливих ознак. Типово нарцис

поводиться так, ніби його реальне Я тотожне ідеальному. Проте кожний дорослий нарцис, навіть з грандіозною самовпевненістю та зарозумілістю, як у дитинстві, потребує того, хто буде виконувати роль дзеркала, відображаючи його велич і захоплення ним: без такої / таких фігур життя видаватиметься йому неповним чи навіть невдалим.

Список використаної літератури:

1. 3 типа нарцисического поведения. URL: <https://bulimii.net/stati/3-tipa-narcissicheskogo-povedeniya> (дата обращения: 13.07.2021).
2. Дмитренко А. К., Чуйко Г. В. Основы гуманистической психологии: Навчально-методичний посібник. Чернівці : Прут, 2002. 268 с.
3. Дорожкин В. Р. Глянцевое лицо нарциссизма: аналитический подход. *Консультативная психология и психотерапия*. 2017. Т.25. № 1. С.72–91.
4. Кравченко А. С. Нарцисс и его отражения. *Московский психотерапевтический журнал*. 2001. № 2. С.96–111.
5. Нарцисизм. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=71142 (дата звернення: 13.07.2021).
6. Синдром нарциссизма. URL: <https://mckorsakov.ru/intervyu/392-sindrom-nartsissizma> (дата звернення: 13.07.2021).
7. Фрейджер Р., Фейдимен Дж. Личность: теории, эксперименты, упражнения. СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. 864 с.
8. Фромм Э. Человек для себя. Фромм Э. *Бегство от свободы; Человек для себя*. Минск: ООО «Попурри», 1998. С.367–667.